

Asia: VN/17576/2021

Lausuntopyyntö luonnoksesta hallituksen esitykseksi laiksi oppivelvollisuuslain muuttamisesta ja siihen liittyviksi laeiksi

Lausunnonantajan lausunto

Voitte kirjoittaa lausuntonne alla olevaan tekstikenttään

Kuurojen Liitto ry kiittää opetus- ja kulttuuriministeriötä ripeydestä, jolla se on käynnistänyt uuden oppivelvollisuuslain korjaamisen, etenkin kun muutoksilla halutaan parantaa mm. vammaisten tai muiden erityistä tukea tai vaativaa erityistä tukea tarvitsevien oppivelvollisten opiskelua. Liitto yhtyy Vammaisfoorumi ry:n asiasta antamaan yksityiskohtaisempaan lausuntoon.

Vuoden 2022 alussa Kuurojen Liitto ry:n tietoon on tullut, että opiskelutulkkauksen järjestäminen on ollut käytännössä aiempaa haasteellisempaa viime syksynä. Osalle opiskelijoista palvelun järjestäminen on ollut katkonaista mm. siksi, että ns. vakituisia omia tulkkeja opintoihin ei ole pystytty osoittamaan, vaan tulkit ovat vaihtuneet jne. Siksi liitto tuo lausunnossaan opetus- ja kulttuuriministeriön tietoon viittomakieltä käyttävien ja opiskelussaan tulkkausta tarvitsevien oppivelvollisten näkökulmaa seuraavia lain täydentämistoimenpiteitä varten.

Opiskelutulkkauksen järjestäminen oppivelvollisuuden aikana

Nyt lausuntokierroksella olevalla lakimuutoksella vahvistetaan erityisen tuen tai vaativan erityisen tuen oppivelvollisten osalta jatkumoa ja sujuvaa siirtymää perusopetuksesta toiselle asteelle. Ne opiskelijat jotka perusopetuksessa ovat saaneet opiskelutulkkausta perusopetuslain 31 §:n perusteella eivät kuitenkaan kyseistä tukea tule saamaan oppilaitoksestaan. Siksi katsomme, että viittomakieltä käyttävät tai muut opiskelutulkkausta tarvitsevat oppivelvolliset eivät edelleenkään ole yhdenvertaisessa asemassa muiden oppivelvollisten kanssa.

Kuurojen Liitto kiinnitti aiemmassa oppivelvollisuuslakia koskeneessa lausunnossaan huomiota siihen, että oppilaitosten järjestämisen tuen ja ohjausveloitteen ulkopuolelle olivat jäämässä ainoastaan opiskelutulkausta tarvitsevat oppivelvolliset. Tämä oppivelvollisten ryhmä on pääasiassa viittomakieltä käyttäviä kuuroja ja eriasteisesti kuulovammaisia tai kuulonäkövammaisia, mutta joukossa on jonkin verran myös suomen- tai ruotsinkielisen kirjoitustulkkauksen käyttäjiä. Usein opiskelutulkkaukset on ainoa palvelu, jota he tarvitsevat opintojen suorittamiseksi. Puhevammaisten, erilaisia kommunikaatiokeinoja käyttävien oppivelvollisten osalta asiaa on tarkasteltava erikseen.

Voimassa oleva laki ohjaa oppivelvollisen tai alaikäisten oppivelvollisten osalta hänen huoltajansa hakemaan opiskelutulkausta Kelasta sen sijaan, että jatkumo olisi koulutuksen järjestäjän puolesta turvattu. Tähän yhdenvertaisuusongelmaan ei valitettavasti vielä ole haettu ratkaisua, joten perusopetuksessa vähintään erityisen tuen päätöksen ja usein myös pidennetyn oppivelvollisuuden päätöksen saaneen oppilaan osalta tuki ei jatkukaan kuten muilla.

Laki vammaisten henkilöiden tulkkaukspalvelusta (133/2010, tulkkaukspalvelulaki) sisältää säännöksen opiskelutulkkauksesta, mutta oppivelvollisten yhdenvertaisuuden näkökulmasta ongelmallista nyt on se, että kyseinen laki on luonteeltaan toissijainen. Oppivelvollisuuslaki on nimensä mukaisesti jopa sakan uhalla velvoittava, joten kaikki sen suorittamisen mahdollistavat tukitoimet ja palvelut tulisi kokonaisuudessaan tarjota kyseisen lain nojalla. Tämä olisi myös YK:n vammaisia henkilöitä koskevan yleissopimuksen mukaista.

Opiskelijan kannalta kyse on siitä, että esimerkiksi ammatillisessa koulutuksessa tulkkaukset katsotaan osaksi erityisen tuen opintososiaalisia etuuksia, joita vammaisuuden perusteella järjestetään muun lainsäädännön perusteella. Jos tulkkauksessa ilmenee ongelmia, opiskelija ei tuolloin saa tukea koskevaa asiaa käsiteltäväksi oppilaitoksensa tai koulutuksen järjestäjän hallinnossa, vaan joutuu hakemaan muutosta tulkkaukspalvelulain 17 §:n mukaisesti sosiaaliturvan muutoksenhakulautakunnalta. Sen käsittelyajat ovat tunnetusti pitkiä. Opiskelutulkausta tarvitsevaa oppivelvollinen kohdellaan sekä toimeenpanon että oikeusturvan kannalta eri tavoin kuin muita.

Perusopetuslaissa avustaja- ja tulkitsemispalvelu on sisällöllisesti pidetty erillään tuen säännöksistä, vaikka se kirjataankin erityisestä tuesta tehtävään hallintopäätökseen. Tulkitsemispalvelu mielletään usein palveluksi, jolla paikataan tilannetta silloin, kun opetusta ei voida antaa viittomakielellä viittomakieliselle oppilaalle. Tulkattu opetus ei kuitenkaan vastaa ns. yksi-yhteen puhutulla kielellä annettua opetusta, sillä simultaanitulkkauksessa ei koskaan tavoiteta alkuperäisen viestin kaikkea sisältöä ja se saattaa sisältää mm. virheitä ja poisjättöjä.

Yhdenvertaisuuslaissa tulkkauksen luonne ns. kohtuullisena mukautuksena on tunnustettu. Tilanteessa, jossa toisen asteen koulutuksen järjestäjä ei tarjoa opetusta viittomakielellä, tulkkauksen järjestämistä tulisikin käsitteäksimme arvioida yhdenvertaisuuslain mukaisena

kohtuullisena mukautuksena. Yhdenvertaisuuslaki koskee koulutuksen järjestäjiä ja kohtuullisen mukautuksen epäminen on ko. lain tarkoittamaa syrjintää.

Opiskelutulkkaukseen tarvitsevat myös opettaja, opiskelijatoverit ja muut opiskeluympäristön toimijat!

Käytännössä maassamme ei ole tarjolla toisen asteen opetusta viittomakielellä mahdollisia yksittäisiä viittomakielentaitoisia opettajia lukuun ottamatta. Myös perusopetuksessa viittomakielellä annettava opetus on nykyään harvinaista.

Opiskelutulkkaukseen on palvelumuoto, joka on 1980-luvulla käynnistyttyään laajentanut erityisesti kuurojen opiskelijoiden perusopetuksen jälkeisiä opiskelumahdollisuuksia eri koulutusasteilla ja eri koulutusaloilla (virallista seurantatietoa asiasta ei ole). Perusopetuksessa toteutuvasta viittomakielisen tulkkauksesta vastaa opetuksen järjestäjä, joten sen kokonaisvolyymista ei ole tarkkaa tietoa – tieto ns. uppoaa muihin seurannan laajempiin kategorioihin.

Tulkkausten käyttöä perustellaan usein viittomakieltä käyttävän kuuron henkilön tarpeella. Normaalikuuloiset henkilöt kuitenkin tunnistavat nopeasti oman avun ja tuen tarpeensa, kun he yllättäen joutuvat tekemisiin viittomakielisen asiakkaan, naapurin tai työtoverin kanssa. Tällaisessa tilanteessa on myös opettaja, joka ensimmäistä kertaa saa opiskelijoiden joukkoon viittomakielisen opiskelijan. Voidakseen opettaa, hänen on saatava työparikseen tulkki(pari), joka ymmärtää kulloisenkin opetustilanteen pedagogisen tavoitteen ja sisällön. Opiskelutulkkauksessa tarvitaan usein kahden tulkin yhteistyötä eli ns. paritulkkaus, jotta tulkkaus olisi mahdollisimman tasalaatuista aamusta iltapäivän viimeisille tunneille kaikissa erilaisissa oppimisympäristöissä (mahdollisesti myös etätulkkauksena).

Opiskelutulkkaukseen on siis jo itsessään jatkumona toteutuva palvelu. Opiskeltava ala määrittää sisällöt ja sanaston, jota opiskelussa käytetään koko tutkinnon suorittamisen ajan. Viittomakielessä vastaavaa sanastoa ei ehkä ole olemassa, joten tulkit räätälöivät sitä jatkuvasti yhteistyössä viittomakielisen opiskelijan kanssa. Koska opiskelijaryhmän kanssa luotavat sosiaaliset suhteetkin hoituvat tulkkausten välityksellä, tulkkaus palvelee opintojen suorittamisen tavoitteiden lisäksi ryhmäytymistä eli ns. osallisuutta. Tällä on hyvin suuri merkitys nuorelle henkilölle.

Tulkit työskentelevät maantieteellisesti pienehköillä, vakiintuneilla alueilla, eikä erikoistuminen kaikkiin mahdollisiin aloihin ole mahdollista. Siksi tulkkausjärjestelyjen tulisi olla mahdollisimman pysyviä - tulkin mukana kulkee hiljainen tieto, jota juuri kyseisessä tutkinnossa ja opiskelijaryhmässä työskentelyssä tarvitaan.

LOPUKSI

Kuurojen Liitto on 31.1.2022 valtiovarainministeriölle antamassaan lausunnossa (Hallituksen esitys valtion palveluiden saatavuuden ja toimintojen sijoittamisen perusteista annetun lain ja julkisen hallinnon yhteispalvelusta annetun lain 2 §:n muuttamisesta, luonnos 20.12.2021) esittänyt selvitettäväksi, mikä olisi tehokkain ja tarkoituksenmukaisin tapa järjestää eri hallinnonalojen velvoitteisiin kuuluvat viittomakielen tulkkaus- tai muut vammaisuuden perusteella järjestettävät tulkkauksen palvelut. Kelan lisäksi viittomakielen tulkkausta järjestävät kunnat (varhaiskasvatus, perusopetus), oikeuslaitos (poliisi, tuomioistuinlaitos jne.) ja tulevaisuudessa myös hyvinvointialueet (ks. sote-järjestämislaki) – näiden rinnalla käytettävästä puhuttujen kielten tulkkaus on niin ikään laajaa, vaikka sen säädöspohja ja toimintalogiikka ovat osin erilaisia kuin esille nostamamme viittomakielen tulkkauksen käytänteet. Tulkkauspalveluiden kokonaisarviointi olisi sekä yhdenvertaisuuden että hallinnon kustannustehokkuuden ja tuloksellisuuden kannalta kiireellinen hanke.

Koska sääntely on osin tulkinnanvaraista eikä sitä ole tukemassa yhtenäistä ohjeistusta tai toimeksiantojen välitysjärjestelmää, asiakkaiden kohtelu viranomaisissa vaihtelee erittäin paljon, mikä heikentää olennaisesti heidän oikeusturvaansa ja yhdenvertaisuuttaan. Lisäksi se aiheuttaa organisaatioille tarpeetonta lisätyötä ja kustannuksia (ns. häiriökysynnän ilmiö). Kokonaisarvioinnin perusteella luotavilla uusilla toimintamalleilla helpotettaisiin sekä kansalaisten asiointia että viranomaisten työskentelyä. Tämä edistäisi laajasti myös ns. haavoittuviin ryhmiin kuuluvien kansalaisten oikeusturvaa ja yhdenvertaisuutta.

Selin-Grönlund Pirkko
Kuurojen Liitto ry